

STELLING SCHATTEN

Gemeente Zaanstad

Fort Zuidwijkermeer

Landschap met een verhaal

De leegte binnen het landschap van de Stelling van Amsterdam is allesbehalve toevallig. Rondom de forten lagen onzichtbare verboden kringen. Het was van groot belang dat er vanaf de forten een vrij zicht was om de vijand te kunnen zien aankomen en om geweren te kunnen gebruiken.

Daarom werd in 1853 een speciale wet ingevoerd: de Kringenwet. Tot 300 meter rond de forten mocht alleen met hout worden gebouwd, en alleen als er toestemming was van de minister van oorlog. Tot 600 meter waren er restricties voor het gebruik van steen en voor de hoogte van de bebouwing, en tot 1000 meter was bebouwing wel toegestaan, maar kon deze bij militair bevel worden afgebroken. Deze wet had vooral veel invloed op het landschap en de stedelijke ontwikkeling na de Tweede Wereldoorlog. Rond een deel van de forten zijn nog altijd houten huizen te vinden.

In de gemeente Zaanstad werd **Kringenwetboerderij De Eersteling** onder de Kringenwet is gebouwd en is nog te zien.

Op fortterreinen vind je specifieke bomen en struiken. Over die beplanting is vroeger goed nagedacht. Zo werden dichte hagen met doornige struiken als een natuurlijk prikkeldraad gebruikt. Knotwilgen op de wallen zorgden ervoor dat het risico op verzakkingen werd verminderd. Populieren, wilgen en andere opgaande bomen onttrokken het fort aan het zicht van de vijand. Langs de liniewallen en toegangswegen werden vaak eiken geplant. Door de bomen langs de omliggende wegen om te zagen kon je de doorgang voor de vijand blokkeren.

Foto's: Martin van Lokven, Wiebe de Jager

HOLLANDSE
WATERLINIES
UNESCO WERELDERFGOED

unesco
Werelderfgoed

WATER ALS BONDGENOOT

Waar water voor Nederland vaak een bedreiging vormde, werd het binnen de Stelling van Amsterdam (onderdeel van het UNESCO Werelderfgoed Hollandse Waterlinies), juist ingezet als bondgenoot. Als afschrikmiddel tegen een mogelijke buitenlandse inval. Met behulp van een ingenieus watermanagementsysteem en een netwerk van rivieren, sluisen, dijken en kanalen kon het land in korte tijd gecontroleerd onder water worden gezet. Zo konden we de vijand verrassen en diens aanval vertragen.

In de huidige gemeente Zaanstad konden met dit watermanagementsysteem, bij een vijandelijke dreiging, de volgende polders onder water worden gezet:

- **Polder Het Woud**
- **Uitgeester- en Heemskerker Noordbroekpolder**

Verschillende waterwerken hebben nog steeds een functie in het watermanagement van vandaag. Ze helpen om het land te beschermen tegen water en soms ook tegen droogte. De volgende watermanagementonderdelen zijn in de gemeente Alkmaar nog herkenbaar en of beleefbaar:

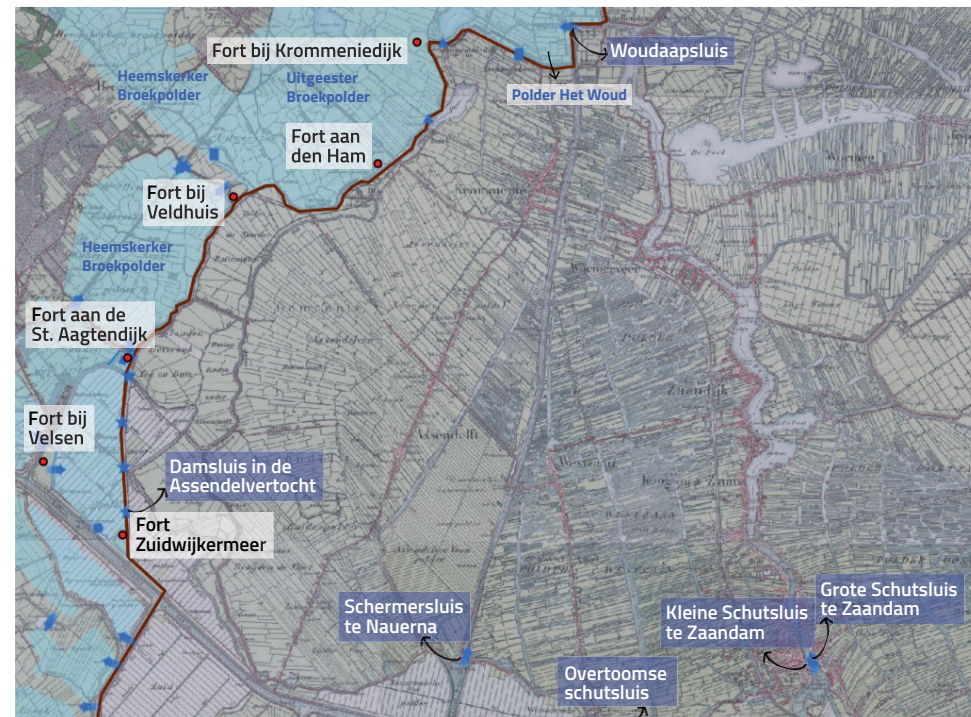
- **Woudaapsluis** – waterinlaat polder Het Woud onder water te zetten.
- **Doorvaartbeschoeiing Noorderham** – waterkering in de inundatiekade van de Nauernasche Vaart tot de Dam.
- **Grote Schutsluis te Zaandam** – waterinlaat de inundatie van polder Het Woud en de Uitgeester- en Heemskerker Noordbroekpolder.
- **Wilhelminasluis (Kleine Schutsluis te Zaandam)** – waterinlaat voor de inundatie van polder Het Woud en de Uitgeester- en Heemskerker Noordbroekpolder.
- **Schermersluis te Nauerna** – waterinlaat voor de inundatie van polder Het Woud en de Uitgeester- en Heemskerker Noordbroekpolder.
- **Overtoomse Schutsluis** – waterinlaat voor de inundatie van polder Het Woud en de Uitgeester- en Heemskerker Noordbroekpolder.
- **Damsluis in de Assendelvertocht (nu Meerweidetocht)** – Onderdeel van de Liniewal Zuidwijkermeer-St.Aagtendijk.

Liniewallen zijn aangelegde wallen en kades om het inundatiewater tegen te houden en om erachter wapens op te stellen. Naast een militaire functie vervulden deze dijken vaak ook een reguliere functie in de waterhuishouding.

In gemeente Zaanstad is de **Liniewal St. Aagtendijk – Zuidwijkermeer (Vuurlinie)** nog herkenbaar. Deze liniewal zorgde ervoor dat het oosten van de Zuidwijkermeerpolder droog bleef wanneer deze onder water werd gezet.

Scan de QR-code en bekijk de animatie over de werking van het watermanagementsysteem van de Hollandse Waterlinies

STERK FRONT

De plekken in de Stelling van Amsterdam die niet onder water konden worden gezet, moesten extra worden beschermd. Deze plekken lagen vaak in de buurt van (water)wegen en dijken en werden accessen genoemd. Om deze plaatsen te beschermen werden forten en batterijen gebouwd. De soldaten hadden hier een veilig heenkomen en er konden wapens worden opgesteld. Als een sterk front lagen de gebouwen verscholen in het landschap. Klaar om de vijand de weg te versperren.

Binnen de gemeente Zaanstad zijn de volgende militaire werken van de Stelling van Amsterdam nog beleefbaar of herkenbaar:

- **Fort Zuidwijkermeer** – Verdedigde het Noordzeekanaal met de noordelijke dijk en de droogblijvende stroken.
- **Kruitmagazijn bij de Steenenpaal** – Opslag van munitie
- **Kruitmagazijn bij de Nieuwendijk** – Opslag van munitie

Het Noordzeekanaal vormde over water en via de kades ook over land, een belangrijk acces door de Stelling. Dit vroeg om extra verdediging met onder meer het vooruitgeschoven Kustfort bij IJmuiden, Fort bij Velsen, eveneens een vooruitgeschoven post en het Fort Zuidwijkermeer aan de hoofdweerstandslinje. Omdat het Fort bij de St. Aagtendijk, de forten bij Velsen en Zuidwijkermeer flankiert, ontstaat een 'driehoek' en wordt de verdediging verder verstevigd. Het Noordzeekanaal was daarnaast ook strategisch belangrijk voor de aanvoer van water voor het stellen van de smalle inundatiekommen. Temeer een reden om de verdediging daar stevig neer te zetten.

